

natuurschap

Duurzaamheid is meer dan een woord

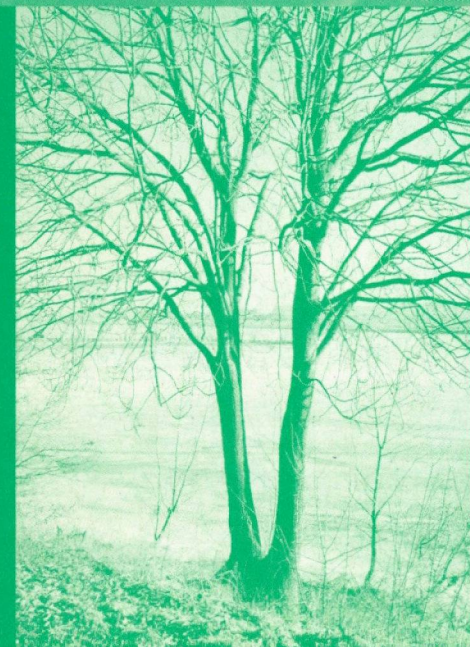
Visienota NME in Gelderland

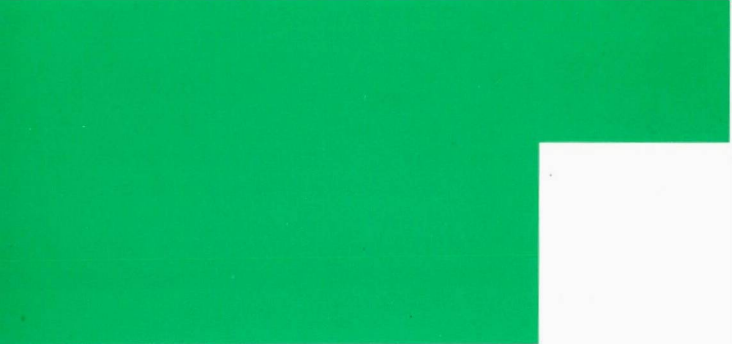
Consulentschap

Natuur- en

Milieueducatie

Gelderland

Duurzaamheid is meer dan een woord

Visienota NME in Gelderland

Consulentschap
Natuur- en
Milieueducatie
Gelderland

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	4
1. De noodzaak tot herpositionering	5
1.1 Maatschappelijke ontwikkelingen	5
1.2 De rol van NME in het milieubeleid in het afgelopen decennium	6
1.3 Effecten voor NME	7
2. De stand van zaken in Gelderland	8
2.1 De belangrijkste spelers in het NME-veld	8
2.2 De rol van het Consulentenschap NME	13
3. De gedroomde NME-werkelijkheid!	15
3.1 Het Gelders NME-werkveld in 2004	15
3.2 Utopia of haalbaar?	16
3.3 Wat heeft NME aan dit proces bij te dragen?	17
4. Trends en ambities ontmoeten elkaar	18
4.1 Uitgangspunten	18
4.2 Methodische vernieuwingen	18
4.3 Inhoudelijke vernieuwingen	20
4.4 Partners	21
Samenvatting	22

Voorwoord

Leren voor duurzaamheid

Natuur- en milieueducatie in de 21e eeuw, NME21. Het Consulentschap NME Gelderland heeft met het oog op het belang van leren voor duurzaamheid het voortouw genomen in de discussie over NME in de nabije toekomst. Een actief omgevingsbeleid voor de provincie vraagt om geïnformeerde burgers.

Natuur liefhebbers blijven nieuwsgierig naar de ontwikkelingen van planten en beesten en het onderwijs heeft behoefte aan regiospecifieke (soms lokale) informatie en ondersteuning rond natuur en landschap, milieuproblemen en vraagstukken rond duurzame ontwikkeling. De komst van de 21e eeuw biedt een extra kans om fundamenteel na te denken over nieuwe mogelijkheden.

Informatietechnologie, voortgaande globalisering en nieuwe vormen van betrokkenheid van burgers bieden uitdaging aan het brede netwerk dat zich inzet voor NME. Het consulentschap, het IVN, de lokale en regionale centra, tal van vrijwilligersgroepen, terreinbeheerders, bestuurders en ambtenaren in provincie en gemeenten, kunnen ieder vanuit een eigen invalshoek het effect van hun inzet in de komende jaren verbeteren.

Hierover gaat dit toekomstdocument. Met veel plezier en in een uitstekende sfeer hebben in Gelderland de afgelopen tijd discussies en gesprekken plaatsgevonden. Hierbij is de stand van zaken in het Gelderse NME-werkveld verkend, zijn knelpunten en ontwikkelingen in beeld gebracht, zijn dromen over de toekomst geschilderd. Het resultaat is de voor u liggende visie op de toekomst. Het komt er nu voor het consulentschap op aan om samen met de partners in Gelderland deze kijk op de toekomst om te zetten in beleid en activiteiten. Hierbij mogen we nieuwe wegen niet schuwen. Uitgangspunt is dat het consulentschap als tweedelijns organisatie ten dienste staat van het NME-werkveld. Het entameert ontwikkelingen, die sporen met de ambities en de wensen van het werkveld. De voor u liggende schets voor de toekomst is hiervan een voorbeeld. Het is mijns inziens een goede start om provinciaal het NME-beleid te versterken en biedt de kans aan het provinciebestuur van Gelderland om de maatschappelijke partners in het NME-veld een keur aan initiatieven, voortvloeiend uit NME21, toe te vertrouwen.

Het gaat om het perspectief van een duurzame toekomst waarbij steeds meer mensen die toekomst in hun afwegingen en handelen meenemen in en rond het huis, op de werkplek, in de besteding van hun vrije tijd. De kennis en informatie, het leren dat hiervoor nodig is, willen wij graag ondersteunen. Leren voor duurzaamheid is de uitdaging.

Jean Eigeman, voorzitter Bestuurscommissie Consulentschap NME Gelderland

Ik nodig u uit uw eigen inzichten

te scherpen aan onze visie.

Laten we samen de verantwoorde-

lijkheid nemen voor het Gelderland

van morgen.

Inleiding

Deze notitie schetst een visie op de ontwikkeling van natuur- en milieueducatie (NME) in de provincie Gelderland in de eerste jaren na de eeuwwisseling. Een aantal ontwikkelingen noopten tot een heroverweging van de rol en functie van natuur- en milieueducatie, te weten:

- Nieuwe maatschappelijke trends.
- De ontwikkeling van het milieubeleid in Nederland.
- De stand van zaken in het werkveld natuur- en milieueducatie.

In combinatie zullen deze ontwikkelingen het beeld bepalen voor de toekomstige positie van natuur- en milieueducatie, zowel op lokaal, regionaal/provinciaal als op landelijk niveau.

Het Consulentenschap NME Gelderland heeft het initiatief genomen om, in dialoog met partners in het werkveld en de provinciale overheid, een visie te ontwikkelen op de mogelijkheden voor NME in Gelderland.

In deze notitie worden in hoofdstuk 1 achtereenvolgens beschreven:

- Een aantal maatschappelijke trends.
- De ontwikkeling van het milieubeleid en de rol van NME hierbinnen.

In hoofdstuk 2 volgt een analyse van de stand van zaken in het NME-werkveld in Gelderland.

Hoofdstuk 3 trekt de ontwikkelingen uit de voorgaande hoofdstukken door naar een ideaaltypische schets van het NME-werkveld in 2004 en beschrijft uitgangspunten en kansen om dit ideaalbeeld dichterbij te brengen.

Hoofdstuk 4 beschrijft de kansen en mogelijkheden voor de ontwikkeling van het NME-werkveld als trends en ambities elkaar ontmoeten.

Op grond van de voorliggende visie zal het Consulentenschap NME Gelderland met het werkveld het gesprek aangaan over de uitwerking ervan om tot een nieuw beleidsplan voor het consulentenschap te komen. Van de provinciale overheid verwacht het consulentenschap dat zij in aansluiting op de ontwikkelde visie zal komen tot een provinciaal programma voor NME tot 2004.

Een visie mag niet statisch zijn. Door discussies en gesprekken in het werkveld en met partners zal het consulentenschap zijn visie in de programmatische uitwerking voortdurend bijstellen.

De noodzaak tot herpositionering

I

1.1 Maatschappelijke ontwikkelingen

Welke trends zijn van invloed op het thema 'natuur en milieu' en hiermee ook op de positie van NME?

- **Individualisering** zet door. Mensen nemen vanuit hun persoonlijke afwegingskader individuele beslissingen. Wat hierbij opvalt is dat de consumptie voortdurend toeneemt. Om individuele burgers te kunnen bereiken zal ingespeeld moeten worden op hun persoonlijke afwegingskader. Tegelijkertijd valt op dat burgers zich zeer betrokken voelen bij de directe (kleine) leefomgeving.
- Het begrip **kwaliteit** neemt in belang toe. Alhoewel burgers individuele besluiten nemen, wint het begrip kwaliteit aan kracht. Kwaliteit heeft vooral ook betrekking op de directe leefomgeving waarin mensen zich veilig en prettig willen voelen. Een herpositionering van 'natuur en milieu' naar 'kwaliteit en leefomgeving' biedt voor NME aanknopingspunten. Mensen kunnen aangesproken worden op de kwaliteit (= duurzaamheid) van hun leefomgeving.
- Bij bepaalde groepen consumenten vertaalt het begrip kwaliteit zich naar **ecologisch consumeren** en zelfs naar soberheid. Het begrip kwaliteit vertaalt zich ook naar de eisen die (groepen van) burgers stellen aan de te leveren producten en diensten, ook die van het NME-werkveld. Als de kwaliteit goed is, zijn mensen ook bereid goed te betalen.
- De behoefte aan **visuele informatie** groeit. Tegelijkertijd neemt de selectiviteit bij consumenten toe. Informatie over natuur en milieu zal aantrekkelijk moeten worden.
- Het **type vrijwilliger** verandert. Mensen worden weliswaar lid van een organisatie, maar binden zich niet meer gedurende een groot deel van hun vrije tijd voor een langere periode. Verenigingen en vrijwilligersorganisaties klagen over een teruglopend actief kader. Steeds vaker nemen mensen voor korte tijd 'een klus' op hun nek die zij leuk vinden. Jongeren doen dit vanuit hun behoefte om werkervaring op te doen, ouderen om nog zinvol in de samenleving te functioneren, zonder zich langdurig vast te leggen. Voor het NME-werkveld betekent dit in de uitvoering van de activiteiten een knelpunt. Het aantal vrijwilligers neemt af en het bestand vergrijsst.
- Tegelijkertijd komt de (kapitaalkrachtige) doelgroep **actieve ouderen** in beeld, die zich best voor de eigen omgeving in wil zetten, over veel vrije tijd beschikt en met thema's als 'duurzaamheid' te bereiken is.
- Bedrijven en andere maatschappelijke instellingen zijn beter toegankelijk voor milieu-items. **'Groen' is in.**
- De maakbaarheid van de samenleving is voorlopig uit het begrippenkader geschrapt. Marktwerking, dialoog en samenwerking zijn de nieuwe sleutelbe-

Dit hoofdstuk schetst de ontwikkeling van het milieubeleid in het afgelopen decennium en de rol van NME hierbinnen. Hiernaast is een aantal relevante maatschappelijke trends getypeerd. Beide sporen zullen effect hebben op de rol en functie van natuur- en milieueducatie in de toekomst.

grippen. In dit kader verschijnt in diverse overheidsnota's het begrip **sociaal instrumentarium**. De politiek tracht meer en meer in te spelen op de eigen overtuiging van mensen om duurzaam gedrag te bevorderen en draagvlak voor maatregelen te creëren. Hierbij regelt de overheid de randvoorwaarden en kan het NME-werkveld borg staan voor de inhoud.

1.2 De rol van NME in het milieubeleid in het afgelopen decennium

In 1991 stelde het Kaderplan van Aanpak van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), aangehaakt aan het Nationaal Milieubeleidsplan, dat NME als onderdeel van de communicatie van gemeentelijke overheden kan bijdragen aan een positieve waardering van burgers voor (overheids)maatregelen. NME werd gezien als een beleidsinstrument om de draagkracht voor het milieubeleid te vergroten. Hierbij werd NME ingezet als instrument, naast andere beleidsinstrumenten als regelgeving, vergunningverlening, handhaving en subsidiëring. In deze visie lag de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het NME-beleid in de eerste plaats bij de gemeentelijke overheid, die vooral als facilitator van voorzieningen en maatschappelijke organisaties zou kunnen optreden (randvoorwaarden scheppen). Tegelijkertijd werd er voor gekozen het NME-beleid naar keuze van individuele gemeenten of regionale samenwerkingsverbanden te laten opstellen en uitvoeren.

Een paar jaar later is NME belangrijker geworden. 'NME is een belangrijke basis van het streven naar een samenleving waarin door individuen en organisaties bewuste keuzes worden gemaakt met inachtneming van natuur- en milieubelangen' (Kaderplan gemeentelijk milieubeleid, VNG, 1995). Er worden meer doelgroepen genoemd en ook de schaal wordt groter: 'Mits gemeenten zich in een regionale schaal herkennen, leent NME zich voor een regionale invulling'. In deze nota ligt de erkenning dat het succes van het milieubeleid voor een belangrijk deel afhankelijk is van de medewerking van burgers, hun maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. De rol van het 'sociaal instrumentarium' wordt belangrijker geacht om de doelstellingen te kunnen bereiken. De positie van NME wordt hierdoor belangrijker, naast zaken als 'dialogo voeren' en het afsluiten van convenanten met doelgroeporganisaties.

Om de meer centrale rol ook daadwerkelijk in te kunnen nemen, zet het Rijk extra gelden in om het NME-werkveld te professionaliseren. Hiernaast worden additionele middelen gebruikt voor het verkennen van nieuwe thema's en nieuwe potentiële partners.

Op dit moment ligt de nota 'NME21' namens zeven departementen voor in de Tweede Kamer. Deze nota schetst de koers voor NME voor de periode 2000 tot 2004. Het belang van het sociaal instrumentarium wordt verder doorgetrokken en het maatschappelijke middenveld krijgt de rol toegeschreven voor de imple-

mentatie van een duurzaamheidshouding van de Nederlandse burger. Tevens onderstreept de nota het belang van een goede samenwerking tussen de verschillende overheidslagen. Het werken aan een duurzaamheidshouding van de burger kan alleen plaatsvinden in nabijheid van die burger. Provincies en gemeenten krijgen in deze nota dan ook meer de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van NME en milieucommunicatie. Het samenspel dat de verschillende overheidslagen in deze nota ambiëren is hoopgevend.

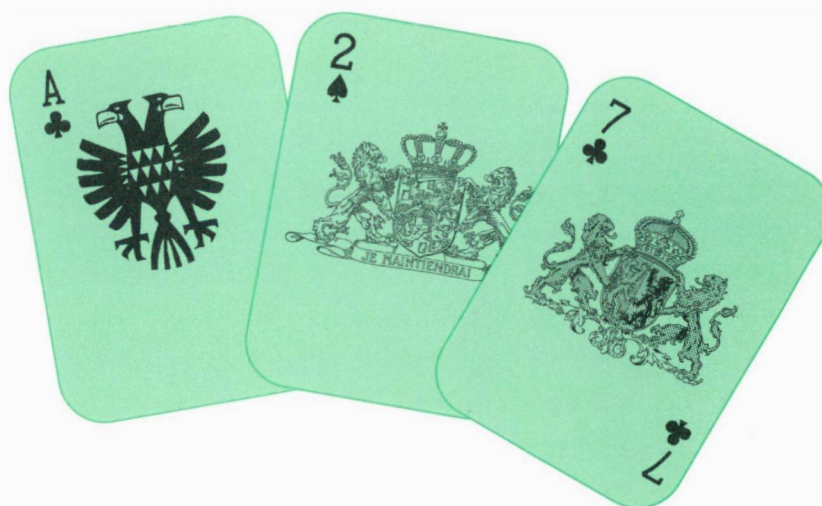
Lagere overheden kunnen landelijke additionele gelden inzetten voor stimulering van NME-activiteiten en/of het (verder) ontwikkelen van het NME-werkveld.

In de nota ligt de regie voor deze inzet bij de provincies.

Kenmerkend is ook dat deze nota uitgaat van een flexibilisering van de aanbieders. Nieuwe organisaties en nieuwe werkwijzen zullen nodig zijn om via het instrument NME duurzaamheid te realiseren.

1.3 Effecten voor NME

De gesignaleerde trends en de veranderde positie van NME in het milieubeleid zullen effect hebben op de organisatie van het NME-werkveld, de werkwijze van NME-instellingen en het palet van activiteiten. Het volgende hoofdstuk geeft een beschrijving van de stand van zaken van het NME-werkveld in Gelderland anno 1999.

"Het samenspel dat de verschillende overheidslagen ambiëren is hoopgevend"

Gelderland kent een fijnmazig net van voorzieningen en vrijwilligersorganisaties, met een redelijke spreiding over de provincie. Jarenlang was dit een tamelijk stabiel netwerk met vaste spelers. Op dit moment melden zich regelmatig nieuwe organisaties aan, die om uiteenlopende redenen natuur- en milieueducatie zien als een kans om eigen doelen te realiseren. Dit roept het beeld op van een mycelium. Zeer fijnmazig vertakt, vervult tal van functies, resulteert in een mooi product (de paddestoel) maar heeft als keerzijde dat het uiterst kwetsbaar is.

Ook het NME-netwerk is kwetsbaar. Er is een goede spreiding van vrijwilligersorganisaties en professionele voorzieningen over de provincie gerealiseerd. Het NME-werkveld levert producten van steeds hogere kwaliteit, maar is vaak opgebouwd uit kleine samenwerkende eenheden (twee beroepskrachten of een tiental vrijwilligers). Het risico dat eenheden of schakels uitvallen is groot. Steeds opnieuw moet het voortbestaan van de NME-voorziening ter plaatse politiek veiliggesteld worden.

2.1 De belangrijkste spelers in het NME-veld

Een ruwe indeling van de belangrijkste spelers in de NME-wereld:

- vrijwilligers
- NME-beroepskrachten
- gemeentelijke contactambtenaren NME
- waterschappen en energiebedrijven
- particuliere organisaties die NME als neven doelstelling hebben.

De (educatieve) vrijwilligers

Op het gebied van natuur en milieu zijn in Gelderland ruim tweehonderd groepen lokaal actief. Het grootste deel hiervan legt de prioriteit bij het reageren op of commentariëren van de plannen van de gemeentelijke en/of de provinciale overheid. Zij leveren alternatieven aan, organiseren informatiebijeenkomsten en maken anderen bewust van de voorgenomen (beleids)veranderingen. De activiteiten van deze groepen worden getypeerd als 'beleidsbeïnvloedend'. Voor het functioneren van de democratie is een goed geïnformeerde 'tegen' speler van groot belang. Toch is deze functie slechts beperkt terug te vinden in de activiteiten van de vrijwilligersgroepen die educatief actief zijn. Hoewel het etiketten zijn en een absolute scheidslijn tussen beide 'soorten' groepen niet te trekken is, blijkt in de dagelijkse praktijk dat de groepen elkaar slechts beperkt tegenkomen. De educatief actieve vrijwilligers zijn vooral te vinden in de zestien IVN-afdelingen (tezamen 1700 actieve leden), in lokale organisaties voor vogelwachters e.d., ten dele in de afdelingen van de KNNV (hoofddoel is daar studie), soms in de groepjes die zich richten op landschapsonderhoud en wisselend binnen de plaatselijke werkgroepen van de Vereniging Milieudefensie.

De educatieve activiteiten van vrijwilligers(organisaties) zijn:

- verzorgen van excursies onder begeleiding (in samenwerking met de recreatiesector/onderwijs/terreinbeheerders)
- ondersteunen van scholen (met materialen en diensten)
- verzorgen van lezingen

- inrichten van tentoonstellingen
- geven van (groen)cursussen.

Jaarlijks bereiken deze vrijwilligers 20.000 mensen.

De uitbouw, vernieuwing en kwaliteitsbevordering van de vrijwilligersactiviteiten richt zich primair op de leden van het IVN, hoewel anderen in principe ook welkom zijn op de trainingen en cursussen. Vooralsnog is hierop geen beleid gemaakt.

Knelpunten:

- Geografisch gezien constateren we dat er sprake is van witte vlekken in de provincie.
- Het aantal leden per afdeling/organisatie is erg gering in verhouding tot de (gewenste) uitvoeringsmogelijkheden.
- De vergrijzing van de vrijwilligersorganisaties is een bron van zorg.
- De voortgaande trend naar individualisering leidt tot een ander type vrijwilliger. Dit type vrijwilliger heeft een korter durende belangstelling ('even een klus klaren'), is in de eerste plaats uit op 'leuke dingen doen' en wil geen kaderwerk binnen de vereniging of bestuurswerk voor de eigen organisatie doen.
- Hoe kunnen we het best anticiperen op vragen uit de samenleving? Door bijvoorbeeld in te spelen op de wens van de gemeente om de burger te betrekken bij groenplannen voor de wijk, waterbesparing, etc. Dit vraagt samenwerking met 'nieuwe partners'.

De NME-beroepskrachten

Een recente inventarisatie onder de NME-voorzieningen laat zien dat op dit moment ongeveer 40 fte NME beroepskrachten op 15 locaties binnen Gelderland werkzaam zijn.

Het gaat hier om lokale of regionale NME-centra, gefinancierd door een gemeente of een regionaal samenwerkingsverband van gemeenten.

Deze beroepskrachten richten zich op drie doelgroepen: het primair en voortgezet onderwijs en het maatschappelijk middenveld. Een aantal trends zoals beschreven in hoofdstuk 1 speelt op dit moment al door in de werkzaamheden.

Primair onderwijs

Een belangrijke doelgroep voor alle NME-voorzieningen, en voor sommige zelfs de enige doelgroep, is het primair onderwijs (groep 1 t/m 8). In de wijze van ondersteuning voltrekt zich momenteel in hoog tempo een aantal veranderingen. De NME-activiteiten zijn gestart als een verrijking van het biologieonderwijs. Op dit moment zijn ze ingebed in de onderwijskundige setting en geborgd in de in het onderwijs gehanteerde domeinen en kerndoelen (met name binnen natuuronderwijs en de domeinen milieu en mens/maatschappij). Alle NME-beroepskrachten in Gelderland hanteren voor hun activiteiten en producten de 'kwaliteitsmeter' die is opgesteld in samenspraak met onderwijsbegeleidings-

Een netwerk is als een mycelium: fijnmazig vertakt met tal van functies.

"Gelderland kent een net van NME-voorzieningen; de witte vlekken krijgen extra aandacht".

In het voortgezet onderwijs moet NME nog goeddeels haar entree maken.

diensten. Een mogelijke volgende stap is de invoering van een geautomatiseerd programma waarbij de NME-beroepskracht iedere leerkracht een advies op maat kan leveren. Dit advies is toegesneden op de door hem/haar gehanteerde natuuronderwijsmethode, de ervaringen van de desbetreffende groep leerlingen van de voorgaande jaren en aangescherpt op de door de docent gewenste leerlijn. Kennis, betrokkenheid en toepassingsgerichtheid gaan hier hand in hand.

Voortgezet onderwijs

Voor drie NME-voorzieningen is het voortgezet onderwijs de tweede belangrijke doelgroep. Met voortgezet onderwijs wordt bedoeld algemeen vormend voortgezet onderwijs. Beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs spelen hierin geen rol. De kennis en vaardigheden die de leerlingen hebben opgedaan in het primair onderwijs, krijgen in de basisvorming van het voortgezet onderwijs een nieuwe dimensie. De samenhang in de leerstof wordt groter en complexer en de eigen positie ten opzichte van de te leren stof wijzigt. NME voegt hier nog aan toe: betrokkenheid en de mogelijkheden van toepassing. De ingezette vernieuwing voor de bovenbouw (= tweede fase, na het derde leerjaar) geeft hiertoe nog meer mogelijkheden.

Inhoudelijk zullen meer maatschappelijke kwesties door leerlingen onderzocht moeten worden. De school haalt de wereld meer naar binnen en om actief kennis te verwerven, treden leerlingen meer naar buiten.

Deze innovatie in het voortgezet onderwijs biedt de leerlingen tal van aangrijpingspunten tot het zich eigen maken van duurzaamheidsprincipes en de toepassing ervan. In combinatie met deze ontwikkeling hebben de Gelderse NME-beroepskrachten in samenspraak met de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) een werklijn ontwikkeld waarin de school in een aantal jaren stapsgewijs het NME-niveau kan opwaarderen. Naar verwachting zal de invoering van de nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT) deze ontwikkeling (kunnen) stimuleren.

De invoering van NME in het voortgezet onderwijs vraagt van de NME-sector een planmatige aanpak en een oplossing voor de financiering van het één en ander. Een uitdaging voor de komende jaren.

Professionalisering, kwaliteitsstandaards, vraaggericht werken

De creatieve en hooggemotiveerde schoolbioloog van de jaren zeventig/tachtig evolueert thans tot een professional die zeker nog gemotiveerd en creatief actief is, maar die bovendien zijn vertrekpunt bij de vraag van de doelgroep legt. Het aanbod is in toenemende mate een antwoord op een systematisch verkennde vraag. Dit resulteert in een selectie van doelgroepen, inhoud, leerstijlen en leermethoden en vooral in een meer markt- en vraaggerichte opstelling. NME is hiermee een nieuwe richting ingeslagen waarin nog veel te leren valt maar waarin ook veel te bereiken is.

Van sectoraal naar integraal werken, van centrale naar interactieve beleidsvorming

De toename van de verscheidenheid aan doelgroepen is sterk bevorderd door de ontwikkeling van natuureducatie naar natuur- en milieueducatie, van sectoraal milieubeleid naar integraal milieubeleid en vervolgens naar duurzaam omgevingsbeleid. Hiernaast heeft de centrale beleidsvoering zich via inspraak ontwikkeld naar interactieve beleidsontwikkeling op lokaal en regionaal niveau.

Duurzaam omgevingsbeleid dat op een interactieve wijze tot stand komt, vergt van NME-professionals een andere opstelling en ten dele andere vaardigheden. Het aantal mogelijke doelgroepen en de andere vaardigheden die vereist zijn, nemen in de toekomst expansief toe.

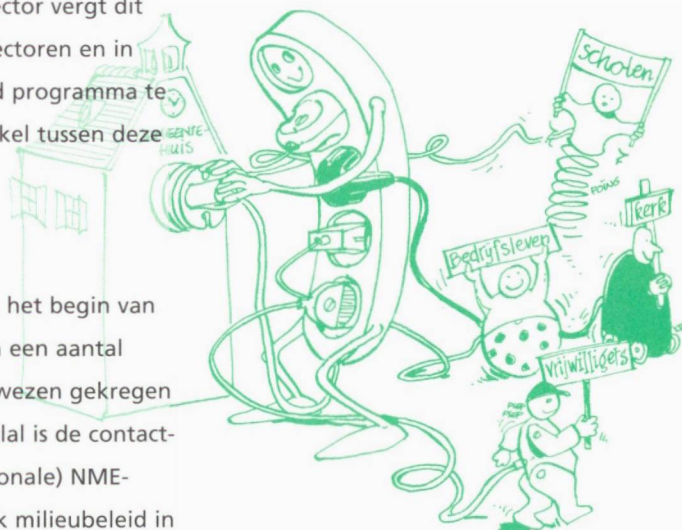
In dit kader is ook de aandacht die voor het sociaal instrumentarium is ingeruimd in de nota NME21 relevant. De nota zal in de loop van 1999 voorgelegd worden aan de Tweede Kamer der Staten Generaal. Het perspectief dat hierin voor NME is neergelegd is aantrekkelijk maar zowel op het niveau van de organisatie als van de individuele beroepskracht vraagt het nog om deskundigheidsbevordering om die positie ook waar te kunnen maken. De doorsnee NME-voorziening en NME-beroepskracht zijn niet in staat om een dergelijke rol in te vullen. Ook ontbreekt in praktische zin de tijd en de organisatorische flexibiliteit om zich actief te oriënteren op beleidsontwikkelingen.

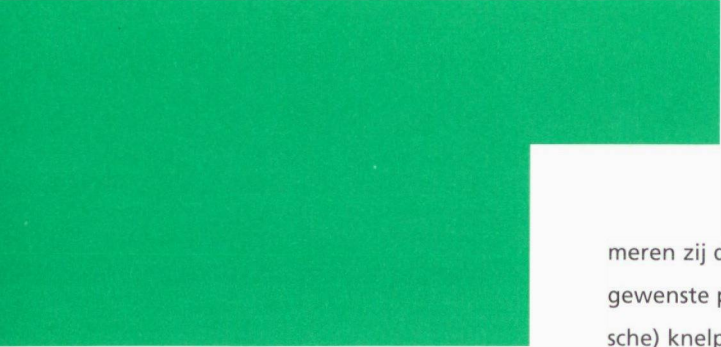
Maatschappelijk middenveld

Vraaggericht werken, interactieve beleidsvorming en hieraan vervolgens uitvoering geven, zijn aanstekelijke mogelijkheden voor organisaties die zich uit eigen overweging voor maatschappelijk relevante doelen inzetten en hierin samenwerken met de overheid. Kerken, vrouwenorganisaties, sociaal cultureel werk, wijkorganisaties, vakbonden, sportvissers, volkstuinders, kortom tal van organisaties herkennen zich in delen van dit beleid dat mede door henzelf is geformuleerd en kunnen hierin ondersteunend optreden. Van de NME-sector vergt dit dat zij kennis heeft van de ontwikkelingen in relevante beleidssectoren en in staat is een naar de doelgroep toegeschreven en actief inspelend programma te ontwikkelen. De NME-sector kan zodoende de verbindende schakel tussen deze instellingen en overheden zijn.

De gemeentelijke contactambtenaar NME

Op een enkele gemeente na hebben alle Gelderse gemeenten in het begin van de negentiger jaren een contactambtenaar NME aangewezen. In een aantal gevallen heeft deze ambtenaar wekelijks een aantal uren toegewezen gekregen om daadwerkelijk uitvoering te geven aan NME-activiteiten. Veelal is de contactambtenaar NME de persoon die afstemming pleegt met de (regionale) NME-voorziening over de inbedding van aspecten uit het gemeentelijk milieubeleid in de NME-activiteiten richting bepaalde doelgroepen. Dit betreft vaak het onderwijs maar soms ook een breed publiek. De NME-voorzieningen organiseren het overleg van contactambtenaren-NME in de eigen regio. Op deze manier infor-

meren zij de aangesloten gemeenten en worden ze zelf geïnformeerd over de gewenste producten en processen. In de praktijk echter blijken tal van (praktische) knelpunten een effectief functioneren van deze afstemming en samenwerking in de weg te staan. De resultaten zijn in ieder geval per regio sterk verschillend. In de meeste situaties wordt de contactambtenaar NME te incidenteel aangesproken op die functie om er daadwerkelijk profiel aan te kunnen geven. Het aantal beschikbare uren is (zeer) beperkt en er is sprake van veelvuldige personele wisselingen, hetgeen de continuïteit negatief beïnvloedt.

Waterschappen en energiebedrijven

Tot voor kort hadden de energiemaatschappijen en de zuiverings- c.q. waterschappen eigen educatieve medewerkers in dienst voor wie eveneens het (primair) onderwijs een belangrijke doelgroep was. Mede als gevolg van reorganisaties en fusies bij zowel de energiemaatschappijen als de waterschappen/zuiveringsschappen zijn grote verschuivingen gaande.

De tendens is om waar dat mogelijk is, de educatieve taak onder te brengen bij derden, bijvoorbeeld bij de NME-voorzieningen in Gelderland. Voor het onderwijs heeft dit het duidelijke voordeel dat maatschappelijk relevante thema's die raakvlakken hebben met natuur, milieu en duurzaamheid, één samenhangend aanbod vormen. De bovengenoemde onderwijskundige inbedding kan hierdoor beter gerealiseerd worden. De thema's energie en water zijn echter niet alleen van belang voor de doelgroep onderwijs. Juist deze zaken raken direct het gedrags- en bestedingspatroon van de volwassen burger. Ook hieraan kan de NME-sector haar bijdrage leveren. Het budget dat de nutsvoorzieningen/waterschappen hiervoor thans in eigen beheer besteden, zou de NME-sector via een projectmatige wijze kunnen benutten.

Particuliere organisaties die NME als nevendoelelstelling hebben

De laatste jaren neemt de belangstelling voor natuur- en milieueducatie bij diverse particuliere organisaties toe. Het gaat veelal om particuliere organisaties die een bezoekerscentrum, museum, arboretum of heemtuin beheren en die in NME een mogelijkheid zien om beter uitdrukking te geven aan de eigen doelstelling. Voorbeelden hiervan zijn de bezoekerscentra van de terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten maar ook (natuur) musea of natuurtuinen. Afhankelijk van de locatie en de producten hebben zij verschillende doelgroepen op het oog. Een deel van deze organisaties wil zich op het (primair) onderwijs richten waardoor opnieuw de situatie dreigt dat scholen via verschillende kanalen met losse projecten benaderd worden. Dit is een ongewenste ontwikkeling en veelal een inefficiënte werkwijze. Een nieuw gekwalificeerd aanbod dat voldoet aan de onderwijskundige eisen en dat ingepast wordt in de door de desbetreffende school gehanteerde leerlijn is welkom, maar dan wel via één aanbiedingsloket. Waar het gaat om duurzaamheid zou dit de regionale NME-voorziening moeten zijn. Waar de mondiale component een rol speelt moet afstemming plaatsvinden met COS-Gelderland.

2.2 De rol van het Consulentschap NME

In het totaal van het NME-netwerk neemt het Consulentschap NME Gelderland een centrale, maar nadrukkelijk onderscheiden positie in. Het is een particuliere organisatie die onderdeel is van de landelijke Vereniging voor natuur- en milieueducatie (IVN). Het IVN is een vereniging met 16.000 actieve leden en een beroepsorganisatie van bijna 100 personen. De sector provinciale consulentschappen vormt circa 60% van de beroepsorganisatie. Met uitzondering van Overijssel heeft iedere provincie een Consulentschap NME, dat als algemene taak heeft natuur- en milieueducatie te bevorderen. De uitwerking van deze taak is per provincie verschillend. In Overijssel worden soortgelijke werkzaamheden verricht door de Stichting Natuur en Milieu Overijssel.

Kenmerkend voor de situatie in Gelderland is dat er een sterk netwerk bestaat van NME-voorzieningen en IVN-afdelingen met het Consulentschap NME als de centrale coördinerende en ondersteunende organisatie.

De taken van het consulentschap zijn:

- Bouwen en onderhouden van een dekkend netwerk van NME-voorzieningen met beroepskrachten.
- Bevorderen van onderlinge uitwisseling, productontwikkeling, afstemming van beleid, ontwikkelen van strategie en marketingconcepten, doelgroepverbreding en professionalisering van deze voorzieningen.
- Adviseren van het bestuur van IVN-vrijwilligers in Gelderland en het ontwikkelen, begeleiden en (doen) uitvoeren van deskundigheidsbevordering voor deze vrijwilligers.
- Structureel inbouwen van educatieve activiteiten op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid bij een geselecteerd aantal organisaties in het maatschappelijk middenveld (jongeren-, vrouwenorganisaties en kerken).

Als tweedelijns organisatie, werkzaam op provinciaal niveau, zal het consulentschap zelf geen uitvoering ter hand nemen maar deze activiteiten altijd trachten onder te brengen bij het netwerk van NME-voorzieningen en educatieve vrijwilligers. Alleen in ontwikkelsituaties neemt het consulentschap uitvoerende activiteiten voor zijn rekening. Een voorbeeld hiervan is de ontwikkeling van activiteiten met kerken en vrouwenorganisaties. Met name via of in samenspraak met het landelijk netwerk van provinciale consulentschappen en het landelijk bureau IVN worden producten ontwikkeld en diensten geleverd die de specifiek provinciale schaal overstijgen.

Lokaal of regionaal bepaalde werkwijze

Alle beroepskrachten bij de Gelderse NME-voorzieningen worden direct of indirect gefinancierd uit gemeentelijke middelen. Het werkgebied van de voorziening valt dan ook samen met de gemeentegrens. In een aantal gevallen is er sprake van regionale samenwerking en maken meerdere gemeenten gebruik van dezelfde voorziening. In dat geval worden de kosten op basis van het inwo-

neraantal gedeeld. Door de intensieve samenwerking tussen alle Gelderse NME-voorzieningen vindt er uitwisseling plaats van kennis en materialen. Met name voor de (kern)doelgroep, het primair onderwijs, is dit het geval.

Ten aanzien van activiteiten voor de overige doelgroepen is deze uitwisseling er aanzienlijk minder. Ten dele is dit het gevolg van het feit dat deze specifieke activiteiten veelal via aparte (tijdelijke) financieringslijnen lopen en in veel gevallen verschillende inhouden of door de opdrachtgever bepaalde invalshoeken hebben.

Vooralsnog komt het bijna niet voor dat de centra in elkaars werkgebied actief zijn. De veelal geringe capaciteit van elke voorziening is tevens de grote beperking van wat het Gelders NME-netwerk (in gezamenlijkheid) kan realiseren. Tegelijkertijd dwingen de gesignaleerde trends de NME-beroepskracht tot professionalisering en het benaderen van nieuwe doelgroepen. De specifiek gewenste deskundigheden vragen om dusdanig hoge kwalificaties, dat het onmogelijk wordt om in elke voorziening dezelfde specialisten te (kunnen) laten werken. Binnen het NME-netwerk ontstaan geluiden die pleiten voor het afschaffen van de gebiedsgebonden benadering voor andere doelgroepen dan het primair onderwijs. In dit verband wordt gewerkt aan het opzetten van een nieuwe vorm van ondersteuning voor de doelgroep voortgezet onderwijs: de poolvorming. Een beperkt aantal centra neemt een specialistische rol op zich en kan, indien gewenst, deze kwaliteit tegen betaling ook inzetten in het werkgebied van de collega-voorziening, namens deze collega-voorziening.

De geografische spreiding van de NME-voorzieningen over de provincie is een kracht van het NME-netwerk. Hier staat tegenover dat de omvang van de meeste voorzieningen uiterst gering is (gemiddeld 2 fte). Door systematische afstemming, uitwisseling van kennis en materialen en door gezamenlijk te werken aan kwaliteitsstandaards, worden de nadelen van deze opdeling enigszins gecompenseerd. Dit neemt niet weg dat de ruimte van iedere afzonderlijke voorziening voor innovatie naar methode en vooral naar doelgroepen en inhouden, uiterst beperkt is.

Flexibilisering van de regionale afbakening voor NME richting andere doelgroepen dan het basisonderwijs, is daarom een belangrijke voorwaarde om NME voor andere doelgroepen of specifieke inhouden beschikbaar te krijgen. Een dergelijke werkwijze laat onverlet dat de inhurende NME-voorziening de regie over de inzet van die activiteit blijft voeren.

De gedroomde NME-werkelijkheid!

"Een toekomstvisie op het NME-werkveld in Gelderland 1999 tot 2004"

3

3.1 Het Gelders NME-werkveld in 2004

De 80 Gelderse gemeenten ondersteunen inhoudelijk en materieel twintig voorzieningen, met een evenwichtige spreiding over de provincie, waar beroepskrachten een breed spectrum van activiteiten uitvoeren die de burger (van klein tot groot) helpen met het maken van verantwoorde keuzen die voor de leefomgeving van belang zijn. Iedere leeftijd op eigen niveau en met eigen mogelijkheden. Deze twintig voorzieningen vormen de kern van het netwerk.

De beroepskrachten werken intensief samen met de 4.000 vrijwilligers die vanuit circa 40 afdelingen/groepen actief zijn bij:

- Het begeleiden van schoolgroepen in de natuur.
- Het adopteren van natuurzorgprojecten voor kinderen.
- Het houden van lezingen, tentoonstellingen en tal van uiteenlopende excursies in de Gelderse natuur.

Deze vrijwilligers zijn ook te vinden in de wijken en dorpen waar zij advies geven over de manier waarop door 'ontkoppeling' het regenwater weer bijdraagt aan het vernatten van de natuur, hoe energieverstopping bestreden kan worden en fossiele brandstof vervangen kan worden door gebruik van duurzame energie en hoe door een slim inrichten van de ruimtelijke ordening de verbindingzones van dieren hersteld kunnen worden, waardoor de biodiversiteit toeneemt.

Het scheiden en recyclen van afval en grondstoffen is inmiddels gemeengoed, zowel in het beleid van de overheden als bij het gedrag van de Gelderse burger. Ruimtelijke ordening en de inrichting van de directe leefomgeving zijn zaken die over het algemeen tot stand komen in goed overleg tussen de verantwoordelijke bestuurders en de betrokken burgers.

Burgers die, dankzij een voortvarend beleid met betrekking tot basiseducatie en vaardig geworden door het toepassen van kennis, in tal van situaties in staat zijn samen met die bestuurders en deskundige ambtenaren tot verantwoorde keuzen te komen. Beleid is niet enkel een zaak van de bestuurders in het gemeentehuis. Het is een vanzelfsprekende verantwoordelijkheid van iedereen. Het is niet zo dat iedereen over alles meepraat. Ieder mens heeft een eigen belangstellings sfeer, is lid van een vereniging of groep en draagt hierbinnen zijn steentje bij aan het duurzaamheidsprincipe. Zo is de volkstuintjer gespitst op een goede oogst, maar zonder gebruik van pesticiden en is de agrariër medearchitect van het landschap (erfbeplanting, akkerlandbeplanting, agrarisch natuurbeheer). De sportvisser geniet niet alleen van een goede vangst maar draagt ook bij aan een goed beheer van sloot en beek. Verkeer en vervoer zijn gesprekspunten tijdens

De ambitie van het NME-werkveld in de provincie Gelderland is om mede bij te dragen aan de beïnvloeding van de attitude van de twee miljoen Gelderse inwoners op een zodanige wijze, dat duurzaamheid één van de centrale afwegingskaders voor hun gedrag wordt. Een Gelderse burger hanteert een normen- en waardenpatroon waarin het belang van natuur en een gezonde omgeving centraal staan.

Het begeleiden van schoolgroepen in de natuur.

discussiebijeenkomsten van vrouwenorganisaties en de daadwerkelijke vormgeving van en de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het leven is een regelmatig terugkerend gespreksonderwerp tijdens kerkelijke bijeenkomsten. Ook het bedrijfsleven staat in dit streefbeeld niet langs de kant. Waar dit relevant is, is het bedrijfsleven medepromotor van het duurzaamheidsprincipe en speelt hier met productie en public relations op in. Ook de energie- en waterbedrijven (incl. de waterschappen) dragen hieraan bij.

Kortom, het bewustzijn van een gezonde natuurlijke omgeving is niet enkel een zaak van beroepskrachten of een aantal (te) idealistische vrijwilligers die alleen oog voor iets hebben als het groen is. Het is een dagelijkse leefstijl bij een meerderheid van de Gelderse bevolking. Als inwoner van Gelderland van deze leefstijl afwijken is niet plezierig en is jezelf diskwalificeren.

3.2 Utopia of haalbaar?

Is het bovenstaande beeld enkel in een droom te verwezenlijken of ook daadwerkelijk te realiseren? Zijn mensen bereid de principes van duurzaamheid in belangrijke mate tot hun gedraglijn te laten worden?

Het principe van individualisering is in onze cultuur een dominante trend, evenals de trend naar comfort en het stellen van eisen aan kwaliteit. Dit kunnen producten zijn die gebruikt worden in de huishouding, de omgeving, het voedsel en de leefstijl. Steeds opnieuw maken we als individu, bedrijf of groep afwegingen. Wat is iets ons (letterlijk) waard? Nog steeds zijn duurzame goederen in verhouding tot minder duurzame goederen in het algemeen hoger in prijs. Dit mechanisme houdt een duurzaam gedrag tegen. Is dit altijd onvermijdelijk? Landelijke regelgeving die hier rekening mee wil houden is in ontwikkeling maar wordt bewustwording hierdoor overbodig?

Het proces dat leidt tot een duurzame leefstijl is noch een continu, noch een lineair proces. Individuen kennen in de tijd en op de verschillende onderdelen regelmatig een tegenstrijdig keuzepatroon. Waar het op aankomt, is dat het uiteindelijke resultaat per saldo gemeten naar duurzaamheidsgehalte positief is. Over de mogelijkheden en de noodzaak van instrumenten als regelgeving en handhaving is veel bekend. Dergelijke kaders blijven noodzakelijk en zullen soms nog aangescherpt moeten worden.

Het sociaal instrumentarium en het doelgericht en planmatig inzetten van financiële prikkels is nog nauwelijks van de grond gekomen. Met name richting het brede publiek liggen in deze combinatie de mogelijkheden. Het gaat om de mix van kennis, handelingsperspectief, financiële prikkels, vaardigheden, betrokkenheid en mogelijkheden tot beïnvloeding. Met de decentralisatie naar lagere overheden en de integratie van het milieubeleid in het totale beleid is nu het moment gekomen om van start te gaan met een verdere decentralisering naar (groepen) burgers. Centrale sturing neemt af en interactieve beleidsvorming

neemt toe. Niet op alle punten kan tegelijk gescoord worden. Sommige zaken liggen minder arbitrair en zijn eerder bereikbaar dan andere. De auto is en blijft een gevoelig item, maar bevordering van een groene en gezondere leefomgeving ligt positief. Onder voorwaarden zijn bovenstaande zaken realistisch en in belangrijke mate haalbaar.

3.3 Wat heeft NME aan dit proces bij te dragen?

Educatie heeft tot doel mensen mondig te maken en in staat te stellen als individu en/of als groep doordachte keuzen te maken. Keuzen die gebaseerd zijn op een door meerderen gedeeld normen- en waardenpatroon. Het gaat om kennis over maar ook om kennis die toepassing mogelijk maakt. Educatie kiest een positieve insteek. Wat is mogelijk ter verbetering van een bepaalde situatie en wat kan ik hieraan bijdragen?

De (diverse) overheden moeten hiervoor de voorwaarden stellen, de burgers moeten deze overheden overtuigen deze voorwaardelijke kaders te scheppen. Dit samenspel en dan specifiek gericht op natuur, milieu en omgeving, is het gebied van NME.

De (basis)kennis aanbrengen, betrokkenheid realiseren (beleving), de keuzemogelijkheden (handelingsperspectieven) duidelijk maken, discussie over normen en waarden aan durven gaan (houdingsaspect/betrokkenheid) en het aangaan van medeverantwoordelijkheid (dialoog). Kortom, educatie is een bruikbaar instrument om de Gelderse bevolking te helpen haar verantwoordelijkheid voor een duurzame omgeving te nemen.

De beschreven trends in hoofdstuk 1 forceren nu al ontwikkelingen in het NME-werkveld die in twee kernwoorden samen te vatten zijn: verbreding (naar doelgroepen en partners) en vernieuwing (naar inhoud en werkwijze). Dit geldt zowel voor de professionele voorzieningen als voor de vrijwilligersgroepen. In de uitwerking zal terdege rekening gehouden moeten worden met de specifieke eigen aard van beide netwerken.

4.1 Uitgangspunten

Alvorens de gewenste ontwikkelingen inhoudelijk te duiden, is het zinvol een aantal uitgangspunten vast te stellen die de ambities van het werkveld weer geven:

- Werkzaamheden dienen plaats te vinden op basis van vraag en doelgroep-analyse (markt-vraag-gericht werken).
- Alleen die werkzaamheden worden aangenomen en uitgevoerd waar de voorziening voor gekwalificeerd is.
- Het betreft werkzaamheden die niet door anderen worden uitgevoerd (positionering en afstemming met nieuwe partners).
- Het NME-netwerk is doelgericht actief en hanteert criteria voor kwaliteit, efficiency en effectiviteit (professionalisering).
- Het netwerk werkt intensief samen door geselecteerde specialisatie door te voeren en door gezamenlijk professionaliseringsactiviteiten te ondernemen.
- Kwalificaties kunnen door professionalisering per groep of voorziening toenemen.

Deze uitgangspunten doen zowel recht aan de beschreven ontwikkelingen als aan de wensen uit het werkveld. De veranderingen zullen de komende jaren doorzetten. In de uitwerking dient een onderscheid gemaakt te worden in de twee belangrijkste spelers in het NME-werkveld: de vrijwilligers en de beroepskrachten.

Van de NME-beroepskrachten mag de ambitie verwacht worden om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen. Een reeds ingezet traject voor professionalisering en nieuwe vormen van samenwerking bevestigen deze ambitie.

Van vrijwilligers mag kwaliteit in hun aanbod verwacht worden. De trend tot vergrijzing van het vrijwilligersbestand en het verschijnsel dat vrijwilligers een korter durend beslag op hun tijd aangaan, noopt tot een wezenlijk andere aanpak dan de beroepskrachten.

Het beroepskader zal zich moeten inspannen om het vrijwilligersbestand zowel kwantitatief als kwalitatief op peil te houden. Verbreding is zonder deze samenwerking tussen alle spelers in het werkveld niet te realiseren.

4.2 Methodische vernieuwingen

Genoemd is al de insteek op professionalisering en kwaliteitsverbetering. Deze hangt nauw samen met het streven om nieuwe doelgroepen te bereiken. Voor

NME in primair en voortgezet onderwijs is de aansluiting op de onderwijskundige eisen essentieel. Hiernaast staat NME nog aan het begin van een traject om met nieuwe vormen en methoden voor NME nieuwe doelgroepen te bereiken. De omslag die de NME-sector thans doormaakt, van sec aanbodgericht werken naar meer vraaggericht werken, vergt nog een aantal verdergaande vaardigheidsontwikkelingen.

Om succesvol nieuwe doelgroepen te kunnen bereiken is hooggekwalificeerd personeel nodig met andere kennis en vaardigheden dan nu in het werkveld opportuun zijn.

Voorbeeld: een eerste aanzet vormt het initiatief van de Provincie Gelderland om, in samenwerking met het NME-netwerk, de doelgroep voortgezet onderwijs te bereiken. Doel is het opbouwen van een professioneel functionerende ondersteuningsstructuur, die in staat is om over enkele jaren het voortgezet onderwijs met hoogwaardige producten en diensten (internetsite + begeleiding van leerkrachten) te bedienen. Hierdoor is de ondersteuningsstructuur op termijn in staat om eigen inkomsten te verwerven en grotendeels selfsupporting te zijn.

Onderwijs

- Wat het primair onderwijs betreft vormen de Gelderse NME-voorzieningen landelijk gezien een voorhoede. Verbetering is zeker mogelijk maar dat vergt ook van de zijde van het onderwijs (inspectie en onderwijsverzorgingsystemen) de bereidheid hierin te willen investeren.
- In het voortgezet onderwijs moet NME nog goeddeels haar entree maken. De ingrijpende onderwijskundige veranderingen die thans in deze sector plaatsvinden (basisvorming, tweede fase en studiehuis), bieden voor een professioneel opererende NME-sector zeker kansen. De eisen die dit stelt aan het NME-product gaan de ontwikkelmogelijkheden van een enkele NME-voorziening echter te boven. De Gelderse NME-sector zal dan zeer doelgericht moeten samenwerken om aan de eisen van het voortgezet onderwijs te kunnen voldoen.

Draagvlak voor en realisering van beleid

Als een van de instrumenten binnen het sociaal instrumentarium kan NME een wezenlijke bijdrage leveren aan de vormgeving en uitvoering van het beleid op onder meer de gebieden natuur, milieu en water. De invalshoek vanuit het NME-werkveld is steeds de educatieve activiteiten.

Voorbeeld: via NME-activiteiten kunnen (groepen) burgers voorbereid en begeleid worden bij participatie in uitvoering en ontwikkeling van milieubeleid. De cursus over natuurlijke ontwikkeling van lokaal groen is voor de buurtvereniging aanleiding om met de gemeentelijke overheid om de tafel te gaan zitten over de inrichting van een ecologisch wijkpark. De buurtvereniging is bereid extra onderhoudswerkzaamheden voor haar rekening te nemen, in overleg met de stadsecoloog en de dienst Groenvoorzieningen.

Een ecologische wijk in Hatert, Nijmegen.

4.3 Inhoudelijke vernieuwingen

Tot dusverre is vooral gesproken over een insteek via vooraf geselecteerde doelgroepen. In de praktijk zal vaak de inhoud bepalen welke doelgroep benaderd zal worden. Ook een insteek die gebaseerd is op de vraag welke doelgroep voor de realisering van welk doel of de oplossing van welk probleem relevant is, levert andere combinaties op.

Vanuit de trends bekeken spelen de begrippen 'kwaliteit' en 'belangstelling voor de directe leefomgeving' een cruciale rol: de inrichting van de fysieke omgeving en recreatie zijn thema's die zich aandienen.

De trend tot individualisering en het begrip 'kwaliteit' bieden op consumenten-niveau aanknopingspunten voor NME-activiteiten op drie thema's: water, energie en voeding. Deze thema's zullen de komende jaren vanuit de overheid, nutsbedrijven en natuur- en milieuorganisaties prioriteit krijgen. Samenvattend zijn de volgende thema's actueel:

- **Natuurgerichte recreatie.** Gelderland is rijk aan groen en speelt met name in de binnenlandse toeristische markt een belangrijke rol. Zo telt alleen de Veluwe al jaarlijks 11 miljoen toeristische overnachtingen. Maar ook de Achterhoek en het Rivierengebied hebben een nationale aantrekkingskracht. De miljoenen 'dagjesmensen' zijn dan nog niet geteld. Uit een recent onderzoek op de Veluwe blijkt dat 80% van de bezoekers vooral gericht is op het beleven van de natuur. Een enorm potentieel voor (ont)spannende en avontuurlijke activiteiten in de natuur waarin het belang van (behoud van) de natuur een belangrijk thema mag zijn. Mits op een plezierige manier aangeboden, dragen deze activiteiten in belangrijke mate bij aan waardering en draagvlak voor natuurbeschoud. Zowel vanuit de vrijwillige sector als uit de beroepssector zijn hiervoor activiteiten te ontwikkelen.

- De **individualiseringstrend** zal deze toeloop nog versterken. Korte vakanties in eigen land, met een 'verantwoord' kwaliteitsprogramma vormen een groei-markt.

- De **positieve beleving van de natuur**, en de koppeling aan educatieve activiteiten, vormen een stevige basis voor draagvlak voor natuurontwikkeling.

- **Water.** Het bewustzijn over de schaarste aan water en de wenselijkheid en de mogelijkheden tot verbetering, zijn bij de Gelderse bevolking slechts zeer beperkt aanwezig. Hierbij is te denken aan beperking van het waterverbruik, de grijze watercircuits, de mogelijkheid van ontkoppeling waardoor verdroging bestreden kan worden etc. Via de inzet van NME, zowel vanuit de vrijwillige als de beroepssector, is in samenwerking met gemeenten, provincie, waterschappen, watertoeleveringsbedrijven e.a. zowel op het gebied van bewustwording als praktische toepassing veel te bereiken. Het IVN heeft in zijn project 'Water Natuurlijk voor de jaren 1998 - 2000' op deze behoefte al een voorschot genomen. De burger kan zowel op het individuele consumentengedrag insteken, als ook vanuit inrichtingsvragen over de directe leefomgeving, waarin water weer een prominentere rol krijgt. Door in te spelen op de belangstelling voor de

Op de Veluwe is 80% van de bezoekers gericht op het beleven van de natuur.

directe leefomgeving kan met het thema water een groot aantal burgers bij de uitvoering van het beleid betrokken worden.

- **Energie.** Broeikaseffect, terugdringen van CO² etc. zijn zaken die veelvuldig in de media gepubliceerd en besproken worden maar nauwelijks leiden tot verandering in het gedrag van de burger. Toch zijn alle overheden ervan overtuigd dat dit knelpunt op korte termijn op grote schaal aangepakt zal moeten worden. Op welke manier is de bevolking hiervan te overtuigen en tot handelen te brengen? Duidelijk is dat de medewerking van die burger onontbeerlijk is. Naast technische innovaties is hiervoor sociaal instrumentarium noodzakelijk. Ook dan is een goed georganiseerde en efficiënt werkende NME-sector een aantrekkelijke partner.
- Het begrip '**kwaliteit**' zal centraal moeten staan in de benadering. Kwaliteit van systemen en producten, gekoppeld aan soberheid in gedrag, vormen de inhoudelijke kern voor dit thema.
- **Voeding.** Kwaliteit is ook het sleutelwoord bij het thema 'voeding'. Een groeiend aantal consumenten wenst hun welvaart in te zetten voor hoogwaardige producten. De trend wordt weerspiegeld in voornemens van een concern als AH, dat de invoering van EKO-producten in zijn assortiment de komende jaren tot speerpunt van beleid verheven heeft. NME-activiteiten kunnen hierop inhaken, bijvoorbeeld door ondersteuning te leveren bij de instelling van eco-teams, of door in samenwerking met het platform Duurzame Landbouw educatieve activiteiten op lokale bedrijven te ontplooiën.

4.4 Partners

Alle bovenstaande inhouden en doelgroepen zijn niet het unieke werkgebied van NME. Ook anderen zijn hierin sinds kortere of langere tijd actief. Zoals eerder gezegd wil de NME-sector op voorhand geen activiteiten ontwikkelen waar anderen reeds actief zijn. Wel kunnen vanuit de NME sector aanvullende kwaliteiten en activiteiten geleverd worden die het resultaat -bewustwording van de Gelderse burger- kunnen bevorderen. Anders gezegd: de NME-sector streeft strategische samenwerking na om het maatschappelijk ideaal -de duurzame samenleving- dichterbij te brengen.

Het NME-werkveld zal de komende jaren flinke inspanningen moeten verrichten om de geschetste kansen en ambities om te zetten in praktijk. Dit stelt (verschillende) eisen aan en vraagt diverse vaardigheden van vrijwilligers en beroepskrachten. Het Consulentenschap NME ziet het als zijn taak het werkveld in deze richting te ondersteunen. Dit wordt tot uitdrukking gebracht in het nieuwe beleidsplan, dat de geschetste dromen omzet in haalbare doelstellingen voor 2004. Een spannende klus, een boeiende uitdaging!

In de pauze van een studiedag genieten de deelnemers van een ecologisch verantwoorde lunch.

Samenvatting

Deze notitie schetst een visie op de ontwikkeling van natuur- en milieueducatie (NME) in Gelderland in de eerste jaren na de eeuwwisseling.

Op grond van deze visie zal het

Consulentschap NME Gelderland een nieuw beleidsplan formuleren.

Naar verwachting stelt de provincie

op basis van deze visie een extra

NME-stimuleringsprogramma tot 2004

vast (NME21).

In 1995 stelde het Kaderplan Gemeentelijk Milieubeleid dat NME een belangrijke basis is van het streven naar een samenleving waarin bij het maken van keuzes rekening wordt gehouden met natuur- en milieubelangen. Het succes van een dergelijk milieubeleid is voor een belangrijk deel afhankelijk van de medewerking van burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven. De nota NME21 (NME-koers 2000-2003), die op dit moment voorligt in de Tweede Kamer, trekt het belang van dit sociaal instrumentarium verder door. De gesignaleerde trends en de veranderde positie van NME in het milieubeleid zullen effect hebben op de organisatie van het NME-werkveld.

De situatie in Gelderland

Gelderland kent een net van NME-voorzieningen en vrijwilligersorganisaties. De belangrijkste spelers daarin zijn vrijwilligers, NME-beroepskrachten en gemeentelijke contactambtenaren NME.

Op het gebied van natuur en milieu zijn in Gelderland ruim tweehonderd **vrijwilligersgroepen**, beleidsbeïnvloedend of educatief, actief.

Kwaliteitsbevordering van vrijwilligersactiviteiten richt zich op de educatieve vrijwilliger en voornamelijk primair op leden van IVN-afdelingen.

In Gelderland zijn ongeveer 40 fte **NME-beroepskrachten** werkzaam in 15 NME-centra. De beroepskrachten richten zich op het primair en voortgezet onderwijs en het maatschappelijk middenveld. De klassieke schoolbioloog evolueerde tot een professional die zijn vertrekpunt bij de vraag van de doelgroep legt. In de ondersteuning van het primair onderwijs voltrekt zich bijvoorbeeld een aantal veranderingen. Gestart als onderdeel van het biologieonderwijs is NME op dit moment ingebed in de onderwijskundige setting. NME-beroepskrachten in Gelderland hanteren nu voor hun activiteiten/producten de 'kwaliteitsmeter'. Een volgende stap is de invoering van een geautomatiseerd programma waarbij de NME-beroepskracht advies op maat kan leveren.

In het voortgezet onderwijs wordt voortgeborduurd op eerder geleerde kennis en vaardigheden. De tweede fase biedt daartoe nog meer perspectief.

De Gelderse NME-beroepskrachten hebben met de Stichting Leerplanontwikkeling een werklijn ontwikkeld waarin school het NME-niveau kan opwaarderen. Invoering van nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT) zal deze ontwikkeling stimuleren.

De verscheidenheid aan doelgroepen neemt toe. Dit wordt bevorderd door een aantal ontwikkelingen: natuureducatie werd natuur- en milieueducatie, sectoraal milieubeleid werd duurzaam omgevingsbeleid. Duurzaam omgevingsbeleid dat op een interactieve wijze tot stand komt, vergt van NME-professionals een andere opstelling en andere vaardigheden.

Bijna alle Gelderse gemeenten hebben in de negentiger jaren een contactambtenaar NME aangewezen. Veelal pleegt hij/zij afstemming met de (regionale) NME-voorziening over inbedding van gemeentelijk milieubeleid in de NME-activiteiten. De resultaten zijn per regio sterk verschillend en tal van knelpunten blijken afstemming en samenwerking in de weg te staan.

De tendens bij energiemaatschappijen en zuiverings- en waterschappen is om educatie uit te besteden. Ook hieraan kan de NME-sector haar bijdrage leveren. De belangstelling voor NME neemt bij diverse particuliere organisaties toe. Een deel van deze organisaties wil zich op het onderwijs richten. Een nieuw gekwalificeerd aanbod dat voldoet aan de onderwijskundige eisen is welkom, maar dan wel in goed samenspel met het totale NME-veld.

De rol van het consulentschap

In het NME-netwerk neemt het Consulentschap NME Gelderland een centrale, nadrukkelijk onderscheiden positie in. De taken van het consulentschap zijn:

- bouwen en onderhouden van een dekkend NME-netwerk
- bevorderen van samenwerking tussen en professionalisering van dit netwerk
- adviseren van het bestuur van IVN-vrijwilligers in Gelderland
- inbouwen van educatieve activiteiten bij een aantal maatschappelijke organisaties.

Het Consulentschap NME is een tweedelijns organisatie die zelf vrijwel geen uitvoerende taken heeft, maar deze activiteiten onderbrengt bij het netwerk van NME-voorzieningen en educatieve vrijwilligers.

De gesignaleerde trends dwingen de NME-beroepskracht tot professionalisering en het benaderen van nieuwe doelgroepen. Binnen het netwerk ontstaan geluiden die pleiten voor het beperkt afschaffen van de gebiedsgebonden benadering. In dit verband wordt gewerkt aan het opzetten van een nieuwe vorm van ondersteuning voor het voortgezet onderwijs: de poolvorming. Een beperkt aantal centra neemt een specialistische rol op zich en kan desgewenst deze kwaliteit tegen betaling ook inzetten in het werkgebied van de collega-voorziening.

Het Gelderse NME-werkveld in 2004 (streefbeeld)

De Gelderse gemeenten ondersteunen twintig voorzieningen, evenwichtig verspreid over de provincie, waar beroepskrachten activiteiten uitvoeren die de burgers helpen met het maken van keuzen die voor de leefomgeving van belang zijn. De beroepskrachten werken intensief samen met vrijwilligers. Deze vrijwilligers zijn ook te vinden in de wijken en dorpen waar zij advies geven over een duurzame manier van leven. Het scheiden en recyclen van afval en grondstoffen is gemeengoed. Ruimtelijke ordening en inrichting van de directe leefomgeving komen tot stand in overleg tussen bestuurders en burgers. Bewust zijn van een gezonde, natuurlijke omgeving is een dagelijkse leefstijl bij een meerderheid van de Gelderse bevolking.

Is bovenstaand beeld te realiseren? Het proces dat leidt tot een duurzame leefstijl is noch een continu, noch een lineair proces. Individuen hebben een genen-

Inbouw van educatieve activiteiten bij maatschappelijke organisaties.

strijdig keuzepatroon. Het uiteindelijke resultaat moet, gemeten naar duurzaamheidshalte, positief zijn. Regelgeving en handhaving blijven noodzakelijk en zullen soms aangescherpt moeten worden.

Het sociaal instrumentarium en het planmatig inzetten van financiële prikkels is nog nauwelijks van de grond gekomen. Centrale sturing neemt af, interactieve beleidsvorming neemt toe. Onder voorwaarden zijn bovenstaande zaken realistisch en in belangrijke mate haalbaar. Educatie stelt mensen daarbij in staat doordachte keuzen te maken. De burgers moeten overheden ervan overtuigen voorwaardelijke kaders te scheppen. Dit samenspel en dan specifiek gericht op natuur, milieu en omgeving, is het gebied van NME.

Trends en ambities ontmoeten elkaar

De beschreven trends leiden tot verbreding (doelgroepen en partners) en vernieuwing (inhoud en werkwijze). Dit geldt zowel voor de professionele voorzieningen als voor de vrijwilligersgroepen. Professionalisering en kwaliteitsverbetering hangen nauw samen met het streven naar nieuwe doelgroepen. De omslag van aanbodgericht werken naar vraaggericht werken vergt verdergaande vaardigheidsontwikkelingen.

Wat het primair onderwijs betreft vormen de Gelderse NME-voorzieningen een voorhoede. In het voortgezet onderwijs moet NME nog goeddeels haar entree maken. De Gelderse NME-sector zal doelgericht moeten samenwerken om aan de eisen van het voortgezet onderwijs te kunnen voldoen. NME kan een bijdrage leveren aan de vormgeving en uitvoering van het beleid op onder meer de gebieden natuur, milieu en water.

De begrippen 'kwaliteit' en 'belangstelling voor de directe leefomgeving' spelen een cruciale rol. Inrichting van de fysieke omgeving en recreatie zijn thema's die zich aandienen. De trend tot individualisering en het begrip 'kwaliteit' bieden aanknopingspunten voor NME-activiteiten op de thema's water, energie en voeding. Genoemde inhoud en doelgroepen zijn niet het unieke werkgebied van NME. Zij kan aanvullende kwaliteiten en activiteiten leveren die het resultaat -bewustwording van de Gelderse burger- kunnen bevorderen.

Het NME-werkveld zal de komende jaren flinke inspanningen moeten verrichten om de geschetste kansen en ambities om te zetten in praktijk.

Het Consulentenschap NME ziet het als zijn taak het werkveld in deze richting te ondersteunen.

Colofon

Uitgave

Consulentschap NME Gelderland
Jansbuitensingel 14
6811 AB Arnhem
Telefoon (026) 35 12 927
Telefax: (026) 38 92 093
E-mail: cnme.gelderland@ivn.nl

Teksten

Consulentschap NME Gelderland

Samenvatting

Trudie Daalmeijer

Eindredactie

Chapeau Claque Communicatie,
Marianne Das

Oplage

400 exemplaren

Drukwerk

Provincie Gelderland

Ontwerp en opmaak

Vormgevers Arnhem bno

Fotografie

Bea Peeters
Griet Veenman

Illustraties

Lian Ong en Studio Bajo

1999

